

**Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
Лабораторія практичної психології
і соціальної роботи**

***Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами:
забезпечення принципу «доступності» та
«універсального дизайну» в Україні
(інформаційна довідка)***

Зобов'язання України, яка ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів щодо забезпечення принципу «доступності» включають в себе:

Дотримання: держава повинна утримуватися від здійснення будь-яких дій, які створюють перешкоди для «доступу» до реалізації прав людей з інвалідністю;

Захист: держава повинна запобігати порушенню прав людей з інвалідністю з боку третіх сторін. Наприклад, держава повинна вимагати від підприємств, які пропонують послуги для громадськості не створювати та не ухилятися від усунення бар'єрів, забезпечувати «доступ до послуг» людей з інвалідністю;

Реалізація: держава повинна вжити відповідні заходи на законодавчому, адміністративному, бюджетному, судовому та інших рівнях, які були б спрямовані на повну реалізацію прав людей з інвалідністю. Держава повинна здійснювати активні дії (такі, як вказано в положеннях, викладених у статті 9 КП), щоб забезпечити «доступність» для людей з інвалідністю.

Принципи доступності:

- Безпроблемне переміщення по прилеглий території.
- Місця для висадки та паркування автомобілів осіб з інвалідністю, ухили в місці виїзду на тротуар.
- Доступний вхід до будинків та споруд (сходи, пандус).
- Широкі вхідні двері, достатня інсоляція при вході, відсутність бар'єрів, порогів.
- Доступність до усіх приміщень в будинках та спорудах, на усіх поверхах (наявність ліфту, тощо).
- Наявність туалетів, в т. ч. пристосованих для осіб з інвалідністю.
- Візуальна та звукова інформація.

Законодавчо-нормативна база України в сфері забезпечення архітектурної, транспортної та інформаційної доступності для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення

В Україні Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 784 було прийнято державну програму «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009 - 2015 роки «Безбар'єрна Україна» (Постанова КМУ № 784).

На сьогодні питання забезпечення фізичної доступності в Україні регулюється низкою законів і підзаконних актів. Зокрема, Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (ст. 26,27,28, 30) містить зобов'язання органів державної влади, підприємств (об'єднань), установ та організацій (незалежно від форми власності та господарювання) створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд громадського

транспорту, для вільного пересування в населених пунктах». Відповідальність передбачена Законом України «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування».

Мінрегіонбудом створено нормативно-методичну базу щодо проектування і будівництва житлових будинків, громадських будівель та споруд, планування і забудови сільських та міських поселень, які забезпечують вимоги безперешкодного доступу до цих об'єктів людей з обмеженими фізичними можливостями.

Узагальнюючим нормативним документом із зазначеної проблеми є державні будівельні норми «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення», які набули чинності з 1 травня 2007 року. Всі державні будівельні норми мають окремий розділ «Вимоги до потреб інвалідів».

Транспортна доступність - це можливість для осіб із фізичними, сенсорними а когнітивними вадами залишатися мобільними і користуватися всіма послугами та транспортними спорудами самостійно, не зважаючи ні на які обставини і за будь-яких умов.

Питання транспортної доступності, крім загальних документів (КПІ, Закон про основи соціальної захищеності інвалідів, ДБН) додатково регулюються наступними документами: «Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту».

Відсутність транспортної доступності створює перешкоди для працевлаштування, освіти, підготовки кадрів, охорони здоров'я та соціальних послуг.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2008 р. № 568-р. «Про заходи з надання транспортних послуг інвалідам та дітям-інвалідам, обмеженим у пересуванні» Мінтрансзв'язку, Мінжитлокомунгоспу, Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям разом з органами місцевого самоврядування вжити до 1 січня 2015 р. заходи для оснащення кожного автобусного, трамвайного та тролейбусного маршруту щонайменше одним транспортним засобом, пристосованим для перевезення інвалідів. Під час закупівлі транспортних засобів, у тому числі автобусів для перевезення учнів у сільській місцевості, забезпечити придбання транспортних засобів, пристосованих для перевезення інвалідів.

Нині залізницями України експлуатуються 19 пасажирських вагонів, пристосованих для перевезення осіб з обмеженими фізичними можливостями, при кількості фірмових поїздів - 60.

Доступ до інформації є невід'ємною складовою повної інтеграції людей з інвалідністю до суспільства:

- участь у політичному і громадському житті;
- участь у культурному житті;
- можливість розвивати та реалізовувати власний творчий та інтелектуальний потенціал.

Надання доступу людям з інвалідністю до інформаційних технологій - це не лише питання прав людини, це також має неабиякий економічний сенс. Дослідження свідчать, що доступні інтернет-сайти, які з'являються першими в результатах наданих пошуковими системами, можуть скоротити витрати на підтримання інтернет-ресурсів та надати компаніям доступ до значної, неохопленої бази споживачів.

Громадський рух в Україні за створення доступності до об'єктів житлової, соціальної інфраструктури, забезпечення транспортної та інформаційної доступності

ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України» (НАІУ) з 2001 року почала займатися питаннями створення в Україні безбар'єрного середовища для людей з обмеженими фізичними можливостями, започаткувавши програму «Безбар'єрна Україна». За роки реалізації даної Програми, НАІУ здобула досвід у розв'язанні проблем доступності та створенні універсального дизайну, налагодивши співпрацю з міжнародними партнерами США, Канади і багатьох європейських країн. Саме тому НАІУ було визнано суб'єктом розробки та виконання указів Президента України №900/2005 та №1228/2007. Відповідно до цих документів, було передбачено громадський вплив на процеси створення безбар'єрності через дорадчо-консультативні органи – Комітети доступності.

«Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя

«Універсальний дизайн» - дизайн предметів, оточення, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально придатними до користування всіма людьми без необхідності в адаптації або спеціального дизайну. «Універсальний дизайн» не виключає допоміжні пристрої для конкретних груп людей з інвалідністю там, де це необхідно (Конвенція про права інвалідів).

Універсальний дизайн - *це стратегія*, спрямована на створення дизайну середовища, продуктів, комунікації, інформаційних технологій та доступних і зрозумілих послуг для загального користування, найбільш незалежним і природнім шляхом.

Універсальний дизайн - не обмежується тільки проблемами більшої «доступності» будівель для людей з інвалідністю, він має стати невід'ємною частиною політики та планування в усіх галузях суспільства.

Універсальний дизайн забезпечує реалізацію рівних прав для всіх громадян в усіх галузях суспільства.

Еволюція в бік універсального дизайну почалася в 1950-х роках із привернення уваги до дизайну для осіб з інвалідністю. У Європі, США, Канаді, Японії почали працювати над впровадженням «безбар'єрного дизайну» для людей з обмеженими фізичними можливостями. У 1970-х роках в Європі та США все частіше вживається термін «універсальний дизайн». У США рух за права людей з інвалідністю, який активізувався в середині 70-х р., ґрунтувався на громадянських правах людини. Це відобразилось у Законі про громадянські права для расових меншин (1964 р.). Вперше дизайн було визнано як умову для забезпечення громадянських прав. Громадська активність в Сполучених Штатах Америки призвела до нового розуміння ставлення суспільства до людей з інвалідністю (Закон про інвалідів, 1990 р.), забезпечивши законодавчо і додаткові вимоги щодо впровадження «доступного дизайну».

Вперше 1970 року архітектор Майкл Беднар висунув ідею, що функціональний потенціал кожної людини збільшується, якщо знімаються «бар'єри». Він запропонував нову концепцію «доступності», яка повинна бути більш «універсальною». 1987 року групі ірландських дизайнерів вдалося добитися прийняття Резолюції на Всесвітньому конгресі дизайну про те, що дизайнери в

своїй роботі повинні враховувати фактор «інвалідності». Рон Мейс, архітектор із США, почав використовувати термін «універсальний дизайн» і показав, як він співвідноситься з «доступним дизайном».

«Універсальний дизайн не є новою наукою, стилем, або чимось унікальним. Він потребує лише створення відповідного ринку та розумного підходу, щоб зробити все, що ми розробляємо та виробляємо так, щоб воно використовувалося кожним» (Рон Мейс).

Сім принципів «Універсального дизайну»

- 1. Принцип рівності та доступності середовища для кожного - надання однакових засобів для всіх користувачів з метою уникнення уособлення окремих груп населення:**
  - дизайн має бути призначений для використання особами з різними фізичними та когнітивними можливостями;
  - забезпечте рівні умови використання засобів для всіх користувачів завжди коли це можливо, якщо неможливо - створіть еквівалент;
  - уникайте будь-якого виділення груп користувачів, чи «навішування ярликів»;
  - недоторканність особистого життя, безпека і надійність, повинні бути досяжні всім користувачам;
  - робіть дизайн привабливим для всіх користувачів.
- 2. Гнучкість у використанні середовища - дизайн влаштовує багато осіб, їх потреби і можливості:**
  - дизайн має відповідати багатьом різним уподобанням і можливостям користувачів;
  - користувач має сам обирати в який спосіб він може скористатися виробом;
  - враховуйте, що виробом може користуватися шульга;
  - допоможіть користувачу правильно, належним чином використовувати продукт;
  - забезпечте адаптування виробу під темп користувача.
- 3. Простота та інтуїтивність використання незалежно від досвіду, освіти користувачів, мовного рівня та віку:**
  - як використовувати продукт, має бути зрозуміло будь якій особі, незалежно від особистого досвіду, знань, лінгвістичних навичок, або рівня концентрації на даний момент;
  - уникайте зайвих ускладнень;
  - узгоджуйте дизайн з інтуїцією та очікуваннями користувачів;
  - враховуйте різні рівні освіти;
  - розташовуйте інформацію з урахуванням її важливості.
- 4. Сприйняття інформації, незважаючи на сенсорні можливості користувачів:**
  - надавайте важливу інформацію в різний спосіб - візуальний, вербальний, тактильний;
  - відокремлюйте важливішу інформацію від другорядної;
  - найважливіша інформація має бути викладена максимально зрозуміло;
  - полегшіть процес розуміння інструкцій та вказівок;
  - забезпечте сумісність з різними технологіями і засобами, які використовують

особи з обмеженими можливостями;

- дизайн має ефективно надавати необхідну інформацію незалежно від умов оточуючого середовища, або особливостей сприйняття самого користувача.

5. Терпимість до помилок користувачів - дизайн зменшує можливі наслідки несподіваних і ненавмисних дій:

- дизайн має звести до мінімуму небезпеку чи негативні наслідки від випадкових чи непередбачуваних дій користувача;
- елементи, що використовуються найчастіше, мають бути найдоступнішими;
- небезпечні елементи потрібно ізолювати, вилучити або убезпечити;
- забезпечте застереження про небезпеку або можливу помилку;
- потурбуйтеся про відсутність небезпечних наслідків при ушкодженні обладнання;
- перешкоджайте можливості несвідомих дій з боку користувачів при виконанні завдань.

6. Не призводить до втоми - дизайн розраховано на незначні фізичні ресурси користувачів:

- користувач має максимально ефективно і комфортно користуватися дизайном, докладаючи мінімум зусиль;
- зробіть так, щоб користувач міг лишатись в зручному для нього положенні;
- використовуйте раціональні значення для прикладання зусиль;
- мінімізуйте дії, що повторюються;
- доведіть до мінімуму необхідність використання довготривалого фізичного зусилля з боку користувача.

7. Наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді та різноманітних маніпуляціях, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача:

- забезпечуйте необхідний розмір і простір для зручного доступу, маніпуляцій та використання продукту будь-яким користувачем, незалежно від його зросту, статури чи рухомості;
- забезпечте видимість важливих елементів і легкий доступ до них, для будь-якого користувача, незалежно від того чи він стоїть, чи сидить (наприклад у візку);
- потрібно передбачати різні розміри рук і сили стискання;
- забезпечуйте достатній простір для використання допоміжних засобів чи особистого помічника.

Використана література: Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132 с.